2718

DE SAMENSTELLING EN HET KARAKTER VAN HET GROOTE συνέδριον TE JERUZALEM VÓÓR HET JAAR 70 N. CHR.

door Dr. M. WOLFF (Haarlem).

Over de samenstelling en het karakter van het groote Synhedrion te Jeruzalem liepen en loopen nog steeds de meeningen uiteen. Waar ons zelfs het Mischnatractaat Sanhedrin, overeenkomstig den algemeenen aard der Mischna, geen sytematisch overzicht geeft, is dit begrijpelijk.

Mannen als *Kuenen*, *Houtsma*, *Schürer en Büchler* [1]) — om mij tot deze vier te bepalen — hebben aan dit belangrijke vraagstuk hun aandacht geschonken, vooral ook daarom, omdat door sommigen was opgemerkt, dat de opvatting omtrent samenstelling, karakter en leiding van het groote Synhedrion, op het standpunt van Mischna en Talmud, onvereenigbaar is met hetgeen men daaromtrent in het Nieuwe Testament en bij Flavius Josephus vindt.

Tot volkomen overeenstemming zijn de genoemde geleerden allerminst gekomen, doch hebben, naar gelang van de waarde, die ze aan de verschillende bronnen toekennen, hun resultaat vastgesteld.

Hun meeningsverschil loopt hoofdzakelijk over de vraag: of de leden van het groote Synhedrion „schriftgeleerden" waren, zoolals uit de Talmudische bronnen volgt, waarmede in onmiddel-

---

[1]) Kuenen; Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Academie, 1866.
Houtsma; Teylers theologisch tijdschrift, 1904.
Schürer; Geschichte des Jüdischen Volkes, II.
Büchler; Das Syhedrion in Jerusalem und das grosse Beth-Din in der Quaderkammer des Jerusalemischen Tempels.

lijk verband staan twee andere vragen: of de hoogepriester voorzitter was van dit collegie, en of *γερόυσια* en *συνέδριον* hetzelfde lichaam aanduiden.

Nu kan ik mij om, naar ik meen, overwegende bezwaren, met geen der door genoemde geleerden ontwikkelde zienswijzen vereenigen, noch met die van *Kuenen—Schürer*, die de onvereenigbaarheid der Talmudische en Grieksche bronnen bepleiten, en voor de laatste partij kiezen, noch met de oplossing door *Büchler—Houtsma* gegeven, om die onvereenigbaarheid op te heffen. Die bezwaren zal ik trachten te ontvouwen, en daarnaast een, naar 't mij voorkomt, veel eenvoudiger oplossing voorstellen der slechts schijnbare tegenstrijdigheden tusschen de genoemde bronnen.

Kuenen [1]) begint met de vraag te stellen: Wie waren tot leden van het groote Synhedrion benoembaar? en meent daarop in Mischna Sanhedrin geen ondubbelzinnig antwoord te vinden. „Wat toch het eerste punt — aldus *Kuenen* — de vereischten tot het lidmaatschap aangaat, hetgeen daarover voorkomt is verre van duidelijk. „Allen" — zoo heet het — „allen mogen rechtspreken over geldsommen (d.i. kunnen leden zijn van de kleinere Synedriën) maar niet allen mogen oordeelen over halszaken (d. i. zijn verkiesbaar in het groote Sanhedrin) alleen priesters, levieten en Israëlieten, die hunne dochters aan de priesterschap uithuwelijken." Worden door deze laatste bepaling alleen de proselyten en bastaarden uitgesloten? Zoo oordeelen de commentatoren. Maar waarom dan niet eenvoudig gezegd, dat alle Israëlieten van onbevlekte afkomst leden konden zijn? Wat reden bestond er dan om de priesters en de levieten voorop te plaatsen of zelfs afzonderlijk te vermelden? Men zal willen erkennen, dat dit voorschrift althans niet ondubbelzinnig is."

Laat ons de door *Kuenen* geciteerde plaats in tractaat

---

[1]) Ald. blz. 134.

Sanhedrin [1]) eens opslaan in den oorspronkelijken text. Aldaar wordt, naast een enkel punt van gelijkheid, op een aantal verschilpunten gewezen in de behandeling van processen over geld- en halszaken. Onder deze wordt nu in § 2 genoemd, dat „ieder" mag rechtspreken in geval het proces loopt over een geldzaak, doch dat bij halszaken vereischt worden als leden van de rechtbank: „priesters, levieten en Israëlieten, die hunne dochters aan priesters kunnen uithuwelijken."

Vooraf zij nu opgemerkt, dat de door *Kuenen* tusschen haakjes geplaatste interpretatie, als zou de behandeling van geldsommen de taak zijn van de *kleinere* synedriën, van halszaken daarentegen van het *groote*, bepaald onjuist is. Immers, de Mischna kent als algemeen geldenden regel *drie* soorten van rechtbanken. Zij, die over geldzaken te beslissen had, bestond uit *3* leden [2]); over halszaken uit *23* [3]), dit heette het *kleine* Sanhedrin [4]); over enkele buitengewone halszaken en belangrijke staatsaangelegenheden, waarvan sommige hier zijn genoemd, uit *71* [5]). Dit heette het *groote* Sanhedrin [6]).

Niet alleen dus dat *Kuenen*, tegen de duidelijke woorden in van de Mischna, geldzaken laat berechten door „kleinere Synedriën," waaronder we dan die van 3 en 23 moeten verstaan, maar hij brengt halszaken uitsluitend voor het *groote* Sanhedrin van 71 leden, terwijl ze, als regel, juist bij de rechtbank van 23 leden thuis hooren.

Wanneer nu de aangehaalde Mischna, waarin de dubbelzinnige uitdrukking omtrent de benoembaarheid der leden van het Sanhedrin voorkomt, heelemaal niet spreekt van het *groote* Sanhedrin, maar van het *kleine* van 23, dan vervalt eigenlijk dit geheele betoog.

---

1) Cap IV § 2.
2) I, 1; vgl. III, 1.
3) I, 4.
4) I, 6.
5) I, 5.
6) I, 6.

Evenwel wil ik er nog even op ingaan, omdat de vraag op zich zelve, nu in betrekking tot de rechtbank van 23 leden, van kracht blijft. 't Is echter duidelijk, dat de Mischna, in aansluiting aan geest en woord van den Pentateuch, [1]) in de eerste plaats de priesters noemt als de uitverkorenen uit den stam Levi, vervolgens levieten, en eindelijk Israëlieten van onbesproken afkomst.

Daarenboven, waar, zooals uit de omschrijving van „de Israëlieten" duidelijk blijkt, men voor het rechtersambt, zelfs in het kleine Sanhedrin, mannen eischt, die zich door familieadel onderscheiden, is 't toch begrijpelijk, dat in opklimmende orde genoemd worden, zij, bij wie die familieadel noodzakelijker wijze moest aanwezig zijn. Allerminst heerscht dus hier die vermeende „dubbelzinnigheid".

Zij echter ook dèze plaats onvolledig, er zijn — aldus *Kuenen* — een aantal andere, die bewijzen, dat het Sanhedrin eene vergadering is van „schriftgeleerden." Hierin ben ik 't met *Kuenen* volkomen eens. Die citaten [2]) wijzen er op, dat men in dit hoogste rechtscollegie mannen moest hebben van buitengewone geleerdheid en scherpzinnigheid. Ik zou dan ook hierbij niet langer stil staan, indien niet zijne interpretatie van sommige daarin voorkomende uitdrukkingen mij hiertoe aanleiding gaf.

In de eerste plaats is de uitdrukking תַּלְמִידֵי חֲכָמִים [3]) niet goed weergegeven door „leerlingen van wijzen." Dit is wel de letterlijke vertaling, doch in de Talmudische literatuur staat zij niet *tegenover* „wijzen," maar wordt gebruikt voor „wijzen" of „geleerden". Ook hier worden er „geleerden" onder verstaan, die echter nog niet gerechtigd waren beslissingen te nemen.

Grooter is de vergissing, die *Kuenen* begaat in de vertaling van de Mischna C. XI, § 2. Er is aldaar sprake van het ge-

---

[1]) Deut. XVII, 9; XVIIII, 17; XXI, 5.

[2]) Blz. 136—137.

[3]) IV, 4.

val, dat een bevoegd geleerde — dìt is de beteekenis van het hier gebruikte זָקֵן — zich niet kan vereenigen met een beslissing van de plaatselijke rechtbank. Dan werd de kwestie gebracht achtereenvolgens voor de twee, op verschillende plaatsen in Jeruzalem gevestigde rechtbanken van 23 leden, eindelijk, zoo noodig, voor het groote Sanhedrin van 71. Aan diens uitspraak mòest hij zich onderwerpen.

Nu zou de Mischna, althans naar de vertaling, die *Kuenen* ons geeft, aldus besluiten: „Wanneer hij" — zoo gaat de Mischna voort — „in zijne stad teruggekeerd, voordraagt en onderwijst, zooals hij (t. w. van het Sanhedrin) geleerd heeft, dan is hij onschuldig, maar als hij (anders) leert handelen, dan schuldig." Deze vertaling nu is ten eenenmale foutief. Niet alleen zou de mededeeling zóó naief zijn, dat ze overbodig was, maar *Kuenen* veroorlooft zich woorden toe te voegen, die in den text *niet* staan, om op deze wijze ten minste eenigen zin te krijgen. De bedoeling der woorden [1]) is deze:

Wanneer de geleerde, in zijn stad teruggekeerd, *andermaal onderwijst*, zooals hij heeft geleerd, dan is hij *niet* strafbaar, maar indien hij *beslissingen heeft gegeven voor de praktijk* is hij dit *wèl*.

Overigens — zooals ik reeds heb gezegd — geef ik gaarne toe, dat deze Talmudische plaatsen van de veronderstelling uitgaan — wat trouwens zeer natuurlijk is — dat de leden van het groote Sanhedrin groote en scherpzinnige wetgeleerden waren. Maar juist hierin meent *Kuenen* [2]), en na hem *Schürer* en anderen, eene onhoudbare opvatting te vinden, reeds hierom, omdat hij zich niet kan voorstellen, dat het groote Sanhedrin uitsluitend uit schriftgeleerden heeft bestaan, omdat de rechters niet alleen over theologisch-juridische vragen te beslissen

---

[1]) In den text luiden de woorden aldus:
חזר לעירו ושנה ולימד כדרך שהיה למד פטור ואם הורה לעשות חייב,
Over de beteekenis van ושנה vgl. men o.a. ald. IX. 5.

[2]) Ald. blz. 139.

hadden, maar ook over zeer belangrijke staatsaangelegenheden; doch vooral omdat ze in strijd is met die der Grieksche bronnen.

Inderdaad, ook ik zou het eerste bezwaar voelen, wanneer er aanleiding bestond, om in die rechters mannen te zien van eenzijdige ontwikkeling, gewone „theologen", die zich met groote bekrompenheid, slechts op de studie van de Wet en hare uitlegging hebben toegelegd. Zoowel Mischna als Talmud kan echter getuigen van de veelzijdige, breede ontwikkeling der Schriftgeleerden in menig vak van wetenschap, zonder welke genoemde studie voor hen zelfs onmogelijk geweest was; vermoedelijk zelfs breeder dan van de *ἀρχιερεῖς* van het N. T. Juist en bovenal aan de leden van het groote Sanhedrin werden de hoogste eischen gesteld, met het oog op de groote belangrijkheid en veelzijdigheid der juridische beslissingen. Daarom werden slechts zíj daarin opgenomen, die hun sporen als kundige rechters reeds elders, in de plaatselijke rechtbanken en in de kleine Synedria te Jeruzalem, hadden verdiend, dus reeds een lange en moeilijke school hadden doorloopen [1]). Op grond dus van dit bezwaar aan de juistheid der Talmudische voorstelling te twijfelen, gaat mijns inziens te ver.

Van veel grooter gewicht schijnt *Kuenen*'s tweede bezwaar te zijn: de tegenstrijdigheid tusschen de Talmudische en Grieksche bronnen, eene tegenstrijdigheid, die door alle door mij boven genoemde geleerden erkend wordt en die ons zou dwingen tusschen beide te kiezen.

Voor *Kuenen* [2]) is de keuze niet moeielijk. „Wel zijn hunne (n.l. van de Grieksche bronnen) berichten fragmentarisch; wel zijn deze op hunne beurt onderhevig aan kritiek en in hunne juistheid niet altijd boven bedenking verheven, doch daartegenover staat, dat zij ons onderwerp *incidenteel* behandelen en bij eene

---

[1]) Zie hierover o.a. Hamburger, Real-Encyclopaedie, II. S. 1149—1150.
[2]) Ald.

onware voorstelling daarvan geen belang hoegenaamd hebben. De Mischna daarentegen — om dit reeds voorloopig op te merken — houdt zich met het verleden bezig ter wille van de toekomst; haar vorm is historisch, hare strekking legislatief. Zoo zijn wij dan allezins gerechtigd om te verwachten, dat het geding ten haren nadeele zal worden uitgewezen".

Hoe de Mischna bij eene onware voorstelling omtrent het karakter der rechters van het groote Sanhedrin, juist waar haar doel legislatief is, wèl belang kan hebben, verklaar ik ronduit niet te begrijpen. Met meer recht kan ik omgekeerd redeneeren, en veronderstellen, dat legislatieve uitspraken eerder objectief en vertrouwbaar kunnen en zullen zijn, dan historische mededeelingen, wier doel al te dikwijls tendentieus is.

Over den graad van appreciatie wil ik echter niet verder uitweiden, en liever overgaan tot het toetsen der verschillende plaatsen in N. T. en Fl. Jos., die, naar *Kuenen* [1]) beweert, met de Talmudische onvereenigbaar zijn.

„Volgens het N. Testament bestaat het Sanhedrin uit: „de overpriesters, de oudsten en de Schriftgeleerden". „Niet overal, waar van het Sanhedrin sprake is, worden deze drie klassen van leden, en wel in deze orde genoemd. Doch eene nauwkeurige vergelijking van de verschillende plaatsen verheft boven redelijken twijfel, dat zij overal ondersteld worden: de minder volledige opgaven moeten blijkbaar uit andere berichten, van denzelfden auteur afkomstig, worden aangevuld."

Uit deze woorden blijkt voldoende, dat ook *Kuenen* weet, dat de redactie op menige plaats in het N. T. twijfel overlaat, of het Sanhedrin inderdaad uit deze drie groepen bestond, in tegenstelling van de Talmudische overlevering, die slechts Schriftgeleerden kent.

Hoe zullen we bijv. Marc. XX, 1. „*οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων καὶ ὅλον τὸ συνέδριον*", de laatste woorden „en het geheele Synedrion" kunnen verklaren, wan-

[1]) Ald. blz. 140 en ald. noot 1.

neer de voorafgaande drie groepen reeds het *geheele* Synedrion omvatten? Er moeten dus naast deze nog anderen daarin opgenomen zijn. Vervolgens zijn ook uit de door *Kuenen* opgegeven plaatsen diegene uit te schakelen, waar *συνέδριον* eenvoudig beteekent „vergadering [1])", en die, waar de meervoudsvorm voorkomt [2]), omdat deze niets bewijzen.

Toch wil ik toegeven, dat, wanneer we een meer dan gewone en verschoonbare redactioneele onnauwkeurigheid op rekening zetten van de verschillende personen waarvan, en de verschillende tijden waaruit de mededeelingen stammen — een vergelijking van Marc. XIV, 53 en 55 er voor spreekt, dat men hièr het Sanhedrin heeft gedacht samengesteld uit de drie genoemde categoriën.

Doch gesteld ook, dat *alle* geciteerde plaatsen afdoende bewijzen waren voor wat *Kuenen* „boven redelijken twijfel verheven" acht, dan nog zouden wij daaruit geen gevolgtrekking mogen maken voor de samenstelling van het *groote* Sanhedrin, om de eenvoudige reden dat er van *deze* rechtbank geen sprake is.

Onderzoeken we de verschillende plaatsen.

Matth. V, 21—22. „Gij hebt gehoord, dat tot de ouden is gezegd: gij zult niet dooden en al wie doodt zal aan veroordeeling onderworpen zijn. Maar ik zeg u, dat hij die toornig is op zijn broeder veroordeeld zal worden, en ieder die tot zijn broeder „raka" zegt, zal aan het *Synedrion* onderworpen zijn." Dit woord: „raka" beteekent zeer waarschijnlijk „onbeduidende leeglooper" [3]). In ieder geval is 't, zooals uit het verband blijkt, een scheldnaam. Berechting echter van een beleediging geschiedde niet door het *groote* Sanhedrin, maar door een collegie van *drie* leden [4]), dus kan hier het woord *συνέδριον niet* de beteekenis hebben van *groot* Sanhedrin.

---

1) Joh. XI, 47; Hand. IV, 15.
2) Matth. X 17; Marc. XIII, 9.
3) Vgl. Talm. Bab. Taanith 20*b*.
4) Vgl. de plaatsen alwaar „*συνέδρια*" staat, reeds boven aangehaald, en Mischna Sanh. I, 2.

Ald. XXVI, 59. „En de overpriesters en de ouden „*καὶ τὸ συνέδριον ὅλον*" zochten naar valsche getuigenis tegen Jezus, opdat zij hem dooden mochten en vonden niet". Het *συνέδριον* moet dus zitting genomen hebben met het doel om Jezus te dooden. Op het standpunt echter der Evangeliën [1]), die zeggen, dat J. wegens godslastering voor het Sanhedrin is verschenen, kan ook hier geen sprake zijn van het *groote* van 71 leden, omdat uit de Mischna [2]) blijkt, dat hierop „steeniging" stond, waartoe, zooals boven reeds is gemerkt, het *kleine* van 23 was aangewezen.

Marc. XIV, 55. Deze plaats is een variant van Matth. XXVI, 59 en behoeft dus niet besproken woorden. Zoo ook: Marc. XV, 1 en Luc. XXII, 66. Wil men Hand. IV, 15 — wat mij niet waarschijnlijk voorkomt — „*συνέδριον*" nemen in de beteekenis van „rechtbank", dan is 't in ieder geval wederom niet die van 71 maar van 23 leden, dus het *kleine* Synedrion. Immers Petrus en de zijnen worden daarvoor gebracht als „verleiders" tot afgoderij (מסית) [3]) en dezen moeten verschijnen voor de *kleine* rechtbank [4]), omdat zij eventueel tot „steeniging" veroordeeld werden. Hierdoor vervallen alle verdere plaatsen, die op Petrus betrekking hebben zoowel als op Paulus.

Hand. VI. 12 en 15. Zooals uit vers 11 blijkt, wordt Stefanus voor het Sanhedrin gedaagd wegens godslastering. Dit is dus een analoog geval van het reeds boven besprokene van Jezus.

Men zal mij moeten toegeven, dat van de beweerde tegenstrijdigheid tusschen deze plaatsen van het N. T. en de Mischna niets overblijft. Ongelijksoortige grootheden toch zijn niet te vergelijken.

---

[1]) Matth. XXVI, 65; Marc. XIV, 64. Zie hierover: *Wagenaar*, de Talmud en de oudste geschiedenis van het Christendom, blz. 31—35.

[2]) Sanh. VII, 4.

[3]) Vgl. Hand. III, 19—20.

[4]) Sanh. ald.

Kuenen's arsenaal is echter hiermede niet uitgeput, en zoo komen we tevens tot het tweede punt, de „voorzitters"-questie. Hij meent nl., dat de vermeende tegenspraak niet alleen door het N. T. maar ook door Fl. Jos. wordt bevestigd. Deze bronnen toch zeggen herhaaldelijk, dat de ἀρχιερεύς „voorzitter" was van het groote Synedrion, terwijl de Talmud als zoodanig beroemde schriftgeleerden noemt, waaruit *Kuenen* dan de mijns inziens volstrekt niet noodzakelijke gevolgtrekking maakt: „Stond het Sanhedrin onder de leiding van die mannen, de heroën der schriftgeleerdheid, dan moet het ook zelf eene vergadering van schriftgeleerden zijn geweest" [1]).

Doch al aanvaarden we ook, zooals we reeds hebben gezegd, de conclusie, dan nog achten we de tegenstrijdigheid niet bewezen. Want, zooals we hebben aangetoond, wordt in het N. T. *niet* gedacht aan het *groote* Sanhedrin, dus vervalt ook de geheele bewijsvoering, dat de ἀρχιερεύς, die in verband daarmede wordt genoemd, voorzitter was van het *groote* Sanhedrin.

Er blijven ons dus de bewijsplaatsen van Fl. Jos., waaruit moet blijken, dat de „hoogepriester" voorzitter was van het *hoogste* gerechtshof, in tegenspraak met een Talmudische mededeeling [2]) die ons vertelt, dat een aantal paren van vooraanstaande „wetgeleerden" de titels droegen van נָשִׂיא en אַב בֵּית דִּין d.i., naar de gewone opvatting, „voorzitter" en „ondervoorzitter" van het groote Sanhedrin. Ik zeg: naar de gewone opvatting; mij althans komt deze vertaling onjuist voor. Laat mij dit op deze plaats wat nader ontvouwen.

Reeds de uitdrukking van אַב בֵּית דִּין of ook wel ראֹשׁ בֵּית דִּין „vader" of „hoofd van het gerechtshof" verzet zich tegen de gewone opvatting van „*onder*voorzitter." De beteekenis dezer titels is ongetwijfeld: *voorzitter*. De נָשִׂיא moet dus gestaan hebben boven den voorzitter. Zoo is 't ook. Hij stond

---

1) Ald. Blz. 139.

2) Mischna Chagiga II, 2. Deze paren zijn: José b. Joézer en José b. Johanan; Josua b. Perachja en Nítai de Arbeliet; Juda b. Tabbai en Simon b. Schetah; Schemaja en Abtaljon; Hillel en, eerst Menahem, later Schammai.

feitelijk boven het Sanhedrin, en kon, buiten dit om, rechtsgeldige besluiten nemen. Ongetwijfeld zal hij de zittingen zooveel mogelijk hebben bijgewoond, want mèt hem was het collegie van 71 leden slechts voltallig, doch welke plaats hem daarin werd toegedacht, blijkt 't best uit een Mischna in tractaat Sanhedrin [1]) waarin hij de plaats van den „profeet" heet intenemen. Aan deze hooge plaats ontleende hij dezelfde bevoegdheid, die het Sanhedrin zelf had, om, zelfstandig, bepalingen vast te stellen.

Zoo vindeu we vermeld van Hillel, dat hij bepaalde, dat de schuldenaar een officieele verklaring moest teekenen, dat hij de geleende som, indien ze niet vóór het komende Schemittajaar was betaald, schuldig bleef [2]), en van R. Gamaliel I de instelling, dat zij, die op Sabbath van elders naar Jeruzalem waren gekomen, om getuigenis af te leggen, dat ze de nieuwe maan hadden gezien, zich dien dag 2000 ellen, naar iedere richting, mochten verwijderen. [3])

Ten slotte wil ik er op wijzen, dat mijne opvatting dat de Aw- of Rosch Beth-Din de „voorzitter" was, bevestiging vindt in eene bepaling, vermeld in Tractaat Rosh-Haschana, dat het Sanhedrin, op verklaring der getuigen, de nieuwe maand voor begonnen kon verklaren, al bevond zich de genoemde functionaris ook elders. Dit zal dan toch wel de „voorzitter" zijn, die wettelijk daarvoor was aangewezen. [4])

---

[1]) I. 6. Ook Fl. Jos. spreekt, in verband met het hoogste gerechtshof, van een *προφήτης* waaronder hij den „Nasi" schijnt te verstaan (Ant. IV. 8. 14) een term, dien Jos. nog heeft behouden, doch bepríjpelijkerwijze door de schriftgeleerden niet meer gegeven werd, maar vervangen door נָשִׂיא d. i. de „eerste", „hoogste" onder allen, een door kennis en prestige boven de anderen uitstekende autoriteit.

[2]) Schebiith X, 2.

[3]) Rosch-Haschana II, 5. In ditzelfde tractaat worden weliswaar ook zelfstandige besluiten vermeld, genomen door R. Johanan b. Zakkai ofschoon hij geen „Nasi" was, doch men houde in het oog, dat zij dagteekenen uit den tijd *na* de inneming van Jeruzalem, zooals er telkens aan wordt toegevoegd. (Ald. IV. 1, 3 en 4).

[4]) Ald. IV. 4, en II, 7.

Keeren we thans tot ons onderwerp terug, en onderzoeken we de geciteerde plaatsen uit Fl. Josephus.

Ant. XIV. 9, 3—4. Fl. Jos. vertelt ons, dat de aanzienlijkste Joden zich wendden tot Hyrkan II, om hem te wijzen op het eigenaardige, onwettige optreden van Herodes tegenover den roover Ezechias en velen zijner handlangers, die hij, bij een inval in het aan Syrië grenzende gebied, had gedood, zonder door het *Synedrion* daartoe veroordeeld te zijn. Welk *συνέδριον*? Natuurlijk het *kleine*. Want slechts dìt kon in het uiterste geval, in een zaak als deze, indien de roovers ook moorden hadden gepleegd, den doodstraf eischen. [1]).

En wanneer de moeders der verslagenen dagelijks koning en volk smeken, om Herodes voor het *Sanhedrin* te dagen, dan is dit wederom als „moordenaar" voor het *kleine* Sanhedrin. [2])

Ald. XX, 9. 1. Gesteld ook dat deze plaats niet veel later is geinterpoleerd, wat zoo goed als zeker is, [3]) dan nog zijn Jacobus en zijn partijgenooten als „overtreders der wetten" — zooals 't daar wel wat te algemeen heet — door den hoogepriester Anan geheel eigenmachtig, wel voor een Sanhedrin gedaagd en daardoor veroordeeld, doch tot „steeniging," dat tot de bevoegdheid der 23 behoorde, zooals we reeds weten. [4])

Ald. 6. Er wordt gesproken van de bijeenroeping van een *Synedrion*, om aan de Zangers der Levieten toe te staan, evenals de priesters een linnen kleed te mogen dragen. Dat we hier niet aan een der beide officieele synedriën denken

---

[1]) Sanh. IX, 8.

[2]) Die plaats luidt aldus: *Καὶ γὰρ Ἡρωδης ὁ παῖς αὐτοῦ Ἑζεκίαν ἀπέκτεινε καὶ τοὺς σὺν αὐτῳ παραβὰς τὸν ἡμέτερον νόμον, ὃς κεκώλυκεν ἀνθρωπον ἀναιρεῖν καὶ πονηρὸν ὄντα, εἰ μὴ πρότερον κατακριθείη τοῦτο παθεῖν ὑπὸ τοῦ συνεδρίου μὴ λαβὼν δὲ ἐξουσίαν παρὰ σοῦ ταῦτα ἐτόλμησεν.*

[3]) Graetz. III_2, S. 443, N. 2.

[4]) *καθίζει συνέδριον κριτῶν καὶ παραγαγὼν.... παρέδωκε λευσθησομένους.*

moeten, is reeds door *Wieseler* [1]) opgemerkt. Men lette ook op, dat het lidwoord ontbreekt.

Vita 12. Terwijl *Kuenen*, ook in het hier genoemde *συνέδριον* het *groote* Sanhedrin wil zien, komt 't mij voor, om de toevoeging van „*τῶν Ἱεροσολυμιτῶν*," dat we hier noch met het groote noch met het kleine te doen hebben, anders had de schrijver eenvoudig van *γερούσια* of *συνέδριον* gesproken. In deze opvatting word ik gesteund door de overweging, dat toch zoo goed als zeker de leden van het hier genoemde Sanhedrin dezelfden zijn, die als zijn lastgevers, in vers 6, genoemd worden: „*τῶν Ἱεροσολυμιτῶν οἱ πρῶτοι*," waaronder ik nog minder, om de onzekere uitdrukking, het groote of kleine Sanhedrin zou willen verstaan.

Ik acht 't waarschijnlijk, dat we hier moeten denken aan een buitengewone vergadering van de aanzienlijkste burgers van Jeruzalem, noodzakelijk geworden door de bizondere tijdsomstandigheden. Van hier, dat in ditzelfde caput dit *συνέδριον* ook genoemd wordt *τὸ κοινόν*, en zoo ook op een aantal volgende plaatsen [2]). In dezelfde uitdrukkingen dus, waarin *Kuenen* een bevestiging ziet van zijn vermoeden, zie ik juist een tegenspraak daarvan.

Met *Kuenen* meen ik nu te kunnen zeggen: „de uitkomst is niet twijfelachtig". Van tegenstrijdigheid geen spoor.

Kuenen, *Schürer* en anderen echter, wien, bij het opwerpen der tegenstrijdigheid, ontgaan schijnt te zijn, dat men bij het woord *συνέδριον* niet juist, waarschijnlijk heelemaal niet, aan het *groote* Sanhedrin moet denken, moesten, bij vergelijking, voor een onoplosbare moeilijkheid komen staan, die hen er toe leidde, om òf de juistheid der Talmudische mededeelingen in twijfel te trekken, zooals *Kuenen-Schürer* c. s. aanbevelen, òf zeer gewaagde verzoeningsvoorstellen te doen, zooals *Büchler-Houtsma*.

---

[1]) Beiträge zur richtigen Würdigung der Evangelien und der Evangelischen Geschichte, S. 217.

[2]) 13, 38, 49, 52, 60, 65, 70.

Zoo moest vooral de boven geciteerde Mischnaplaats [1]) 't bij *Kuenen* c. s. ontgelden, „waar men met die „paren", wien de titels נָשִׂיא en אַב בֵּית דִּין gegeven worden, geen raad wist. *Schürer* [2]) besluit daarom maar „von alledem ist nun schlechterdings nichts historisch", en elders [3]) : „Sie ist aber auch selbst später Ursprungs und gehört wahrscheinlich noch nicht einmal dem Zeitalter der Mischna an . . . Es ist daher sehr wahrscheinlich, das jene Stelle erst später in der Mischnatext gekommen ist".

Terecht komt de belezene en kundige Talmudkenner *Büchler*, die in 't algemeen een meer wetenschappelijk en onbevooroordeeld onderzoek meent te mogen eischen, ook waar het Talmudische bronnen betreft, in een uitgebreid betoog tegen deze opvatting op. En al komt mij het eindresultaat van *Büchler*'s onderzoek, in betrekking tot de gewaande tegenstrijdigheid tusschen de ons ten dienste staande bronnen, zooals ik later zal aantoonen, te subtiel en onhoudbaar voor, de bewijzen, aangevoerd voor de historische juistheid en betrouwbaarheid der betwiste plaats in Chagiga, schijnen mij onwederlegbaar. We handhaven dus haar authenticiteit en verwerpen het voorstel van *Schürer* en anderen, dat we hier met een veel latere interpolatie te doen hebben. En dit wel op grond, dat, indien dit waar was, de interpolatie anders zou moeten luiden, wilde ze met *latere* toestanden overeenstemmen, en omdat andere Talmudplaatsen bewijzen, dat deze „paren" inderdaad de hun toegekende titels droegen. Men leze dit krachtige betoog en men zal hieraan niet meer kunnen twijfelen [4]).

Doch wanneer ik ook de bewijzen aanvaard voor de historische juistheid dezer plaats, allerminst aanvaard ik *Büchler*'s hypothese — ook door *Houtsma* gedeeltelijk overgenomen —

---

[1]) Chagiga II, 2.

[2]) S. 255.

[3]) S. 257.

[4]) Ald. S. 114—194. Ik zou er nog willen bijvoegen, dat reeds de omstandigheid, dat naast Hillel eerst Menahem, later Schammai wordt genoemd, op een streng historische mededeeling wijst.

waarop zijn geheel betoog berust, om de verschillende bronnen met elkaar in overeenstemming te brengen, en die hij ook in betrekking tot „de paren" toepast: dat de Talmud namelijk *twee συνέδρια* kent *van 71 leden*, van welke het eene zou aangewezen geweest zijn voor de beslissing in *religieuse aangelegenheden*, vooral van de tempeldiensten, en hieraan wordt gedacht in de betrokken Talmudplaatsen, terwijl het andere *overtredingen* had te berechten, binnen het tempelgebied begaan, waarvan dan de Grieksche bronnen spreken.

Indien nu deze beide *συνέδρια* in de Talmudische literatuur verschillend waren van naam, of eenig onderscheid door een of andere toevoeging bestond, indien bijv. dat hooge gerechtshof, dat tempeldelicten had te behandelen, zou heeten סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה, het andere, dat ritueele beslissingen had te nemen, בֵּית דִּין הַגָּדוֹל; of indien slechts dit laatste, naar het zittingslokaal, den bijnaam droeg בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, dan zou *Büchler* sterk staan, en zouden we dit onderscheid zelfs scherpzinnig gevonden kunnen noemen, indien in de Gr. bronnen niet van het *kleine* Sanhedrin sprake was.

Daarenboven erkent hij zelf[1]): „Es ist sonach auf die Art der Bezeichnung der hohen Behörde kein Gewicht zu legen." Maar hiermede vervalt dan ook ieder bewijs, dat hij uit de Talmudplaatsen wil trekken, dat overal, waar van beslissingen sprake is, genomen omtrent tempelaangelegenheden, *niet* aan het groote Sanhedrin wordt gedacht, dat vonnissen had te vellen, maar aan een ander groot rechtscollegie, dat juist daarvoor was aangewezen.

Immers, indien 't niet blijkt uit de terminologie, maar de aard van het aldaar besproken onderwerp 't moet bewijzen, dan kan men met evenveel, neen met meer recht, beweren, dat op al die plaatsen wel degelijk aan het *veroordeelende* groote Sanhedrin wordt gedacht, en dat dit oòk de hoogste autoriteit was voor het nemen van godsdienstige beslissingen. Ik zeg: met meer recht. Want in Mischna Sanhedrin XI. 2

---

[1]) S. 40.

wordt uitdrukkelijk slechts gesproken van *één* groot Sanhedrin. En wanneer *Büchler* [1]) meent, dat we uit de redactie van Mischna Sanh. I, 6, [2]) waarin het groote èn het kleine Sanhedrin besproken worden, de gevolgtrekking mogen maken, dat, evenals het *kleine* slechts voor beslissingen in halszaken was bestemd, ook het *groote slechts* voor zekere halszaken was aangewezen — dan voer ik hiertegen aan, dat op dìe plaats allerminst gedacht wordt aan de *taak* aan beiden opgelegd, maar slechts aan het *aantal* leden, waaruit deze beide rechtbanken waren saamgesteld. Nadat namelijk in den aanvang van § 4 gesproken is over de rechtbank van 23, en in § 5 over die van 71, wordt in de daaropvolgende § verteld, in welke bijbelverzen deze aantallen steun vinden.

Daarenboven zou men, de redeneering van *Büchler* volgende, ook uit de plaats Sota I, 4 [3]), waar we lezen: „de van overspel verdachte vrouw bracht men voor het groote gerechtshof in Jeruzalem en joeg haar angst aan (voor de gevolgen), zooals men dat ook doet aan getuigen in halszaken" — de conclusie moeten trekken, dat ook hier bij het „groote gerechtshof" slechts gedacht moet worden aan een gerechtshof voor halszaken, zooals de volgende woorden aangeven, doch hier zegt hij [4]): „der Hinweis auf das angstmachen, wie bei den Zeugen in strafrechtlichen Fällen, gehört dem Verfasser der Schilderung in der Mischna an, der aber nur die Gleichheit des Verfahrens, *nicht auch die Behörde* vermerken wollte" (ik cursiveer), omdat dit in zijne bewijsvoering past.

Wanneer dan hier *niet* de gelijkheid der collegies bedoeld wordt, waarom moet dit dan *wel* in Mischna Sanhedrin I, 6?

Over het verschil in uitdrukking, in betrekking tot onderzoek en beoordeeling van den זָקֵן מַמְרֵא in tractaat Sanhedrin [5]), alwaar *Büchler* in de uitdrukking בֵּית.דִּין wil zien het *gods-*

---

[1]) S. 48—49.

[2]) סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד והקטנה של עשרים ושלשה

[3]) S. 49.

[4]) S. 50.

[5]) XI, 2 en 4.

dienstige beslissingen nemende, en in de uitdrukking בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם het *vonnissende* collegie, welk verschil bij den eersten blik een schijn van waarheid heeft, behoef ik niet te spreken, omdat *Büchler* zelf er tenslotte geen groote bewijskracht aan toeschrijft [1]).

Inderdaad, waar we, op grond van verschil in uitdrukking, geen recht hebben aan *twee* rechtbanken te denken, berust beslissing omtrent religieuze zaken en behandeling van zekere halszaken bij een en hetzelfde Sanhedrin, en wel bij het *groote*, dat voor *beide* is aangewezen: voor het nemen van godsdienstige beslissingen in hoogste instantie, wel of niet den tempeldienst rakende, voor enkele belangrijke staatsaangelegenheden, en, in bepaalde gevallen, voor de ter dood veroordeeling, van welke groepen enkele genoemd worden in tractaat Sanhedrin [2]), andere in Tosefta [3]) en elders.

En wanneer *Büchler* aanvoert, dat het Bijbelvers in Deut. 17, 11 „naar de uitspraak van de leer, die zij u onderwijzen" er toch op wijst, dat we in de zoo even geciteerde Mischna XI, 2 wel moèten denken aan een collegie, dat de Wet interpreteert, dan geef ik hem dit grif toe, doch, naar mijne opvatting, niet alleen de Wet interpreteert, maar ook over halszaken beslist. Dit is zonder twijfel de geest der verzen Deut. XVII, 8—13.

We zouden nog kunnen wijzen op de gedrongen verklaring van menige Talmudplaats, doch meenen reeds voldoende te hebben gemotiveerd, waarom we de meening van *Büchler* niet kunnen aanvaarden. Ik wil er slechts nog aan toevoegen, dat hij, door aan te nemen, dat een bizonder collegie van 71 leden was aangewezen voor het onderzoeken en de beantwoording van allerlei religieuse vragen, het vermoeden wettigt, dat volgens hem, dergelijke vragen *niet* voor een der drie bestaande

---

1) S. 42. Hier noemt hij deze Mischna wegens hare samenstelling „zweifelhaft".

2) I, 5; XI, 2.

3) Bijv. Tosefta Sanh. III, 4.

rechtbanken gebracht worden. Doch dit geschiedde wel degelijk. Naar gelang van de belangrijkheid, of bij geschillen, werden ze, in opklimmende orde, aan een dezer rechterlijke collegies ter beslissing voorgedragen. Dit blijkt o.a. uit een bepaling uit tractaat-Sanhedrin [1]), breeder in den Talmud besproken. [2]) Waarom ik dus noch de onbetrouwbaarheid van het veelbesprokene Chagiga-citaat, door *Kuenen-Schürer* aanbevolen, om aan de vermeende tegenstrijdigheid te ontkomen, noch *Büchlers*' hypothese aanvaard, meen ik, in het voorafgaande, voldoende ontwikkeld te hebben.

Toch rest mij nog één vraag te ontzenuwen, die mij wellicht gedaan zal worden, en wel: hoe ik de plaatsen in N. T. en Fl. Jos. verklaar, waar van Schemaja [3]) van Gamaliël I [4]) en Simon ben Gamaliël [5]) als *gewone* leden van het Sanhedrin gesproken wordt, indien ze, naar mededeeling van de Mischna, נָשִׂיא waren?

Eigenlijk behoef ik deze tegenwerping [6]) niet meer te bespreken, want boven is aangetoond, dat aldaar niet van het groote, maar van het *kleine* Sanhedrin sprake is. En nu is 't toch zeer goed denkbaar, dat hij, dien we hier als een zeer invloedrijk lid zien optreden van dìt Synedrion, later נָשִׂיא is geworden.

Van Sameas toch heet 't op de geciteerde plaats, dat hij was een δίκαιος ἀνήρ. Hij alleen had den moed onverschrokken de brutale aanmatiging van Koning Herodes, om, ofschoon van moord aangeklaagd, in koninklijk gewaad en omringd door zijn koninklijke lijfwacht, voor de rechtbank te verschijnen, op de kaak te stellen, en zijn mederechters van lafheid te beschuldigen, die, om Hyrkan, Herodes niet durfden

[1]) XI, 2.
[2]) Talm. Bab. 88*b*.
[3]) Ant. XIV, 9, 5.
[4]) Hand. V, 37.
[5]) Vita 38—39.
[6]) Schürer, ald. 257; Kuenen, ald. 143—145.

veroordeelen, terwijl hij later bij Herodes zóó buitengewoon in eere stond, dat hij hem den geëischten eed van trouw durfde weigeren [1]).

Zoo wordt ook Gamaliël I een bij het geheele volk geëerd leermeester genoemd: „*νομοδιδάσκαλος τίμιος παντὶ τῷ λαῷ*", terwijl Fl. Josephus van zijn tegenstander Simon b. Gamaliël erkent, dat hij was: „*ἀνὴρ πλήρης συνέσεώς τε καὶ λογισμοῦ, δυνάμενός τε πράγματα κακῶς κείμενα φρονήσει τῇ ἑαυτοῦ διορθώσασθαι*", d. i. een man vol van overleg en verstand, die in slechte conditie verkeerende zaken door zijn doorzicht kon herstellen [2]).

Zulke mannen konden zeker wel met waardigheid het „Nasi"-ambt bekleeden. Juist dergelijke mannen, die, zooals ik reeds boven heb aangestipt, in het gerechtshof van 23 leden bizonder hadden uitgemunt, werden bij voorkeur tot leden van het hoogste gerechtshof gekozen [3]).

Ten slotte wenschen we nog onze meening te zeggen omtrent de derde vraag, of *γερούσια* en *συνέδριον* identiek zijn.

Zoo verschillend de meeningen zijn omtrent de samenstelling en het karakter van het *συνέδριον*, zoo uiteenloopend zijn ze ook omtrent de beteekenis van het woord *γερούσια*, dat bij Fl. Jos., in de Macc. boeken en Judith herhaaldelijk voorkomt. *Kuenen-Schürer* houden dit woord voor gelijk aan synedrion en geven 't de beteekenis van: „senaat van Jeruzalem." [4]) *Büchler* houdt ook *γερούσια* = *συνέδριον*. [5]) Dit moet dan, naar zijn hypothese, op grond van Deut. XVII, 8—13, het

---

1) Ant. XV, 1 en 4.

2) Dat deze Simon b. Gamaliël inderdaad „Nasi" was, blijkt ten overvloede uit een munt, waarop hij met dezen titel wordt genoemd. Zie Graetz III2 S. 831—832.

3) Vgl. Talm. Bab. 32*b* כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לישב בסנהדרין גדולה d. i. hij, die geschikt is bevonden, om in halszaken te beslissen, mag in het groote Sanhedrin zitting nemen.

4) Kuenen, ald. blz. 151; Schürer, ald. S. 243.

5) Dit blijkt uit noot 76.

Sanhedrin zijn, ingesteld voor godsdienstige vragen. *Houtsma* eindelijk ziet in *γερούσια* hetzelfde collegie als de *βουλή* [1]).

Uit dit resumé blijkt onmiddellijk, dat ik 't met geen van allen eens kan zijn, reeds daarom niet, omdat ze allen, zooals boven is gebleken, in *συνέδριον* een ander lichaam zien dan de rechtbank van 23 leden of het *kleine* Sanhedrin, terwijl 't volgens mij, juist dìt en geen ander is. Daarentegen zie ik in *γερούσια* het *groote Sanhedrin*, en wel hoofdzakelijk op grond van een plaats in Fl. Jos. [2]), die blijkbaar een wettelijke bepaling, voorkomende in Deuteronomium, parafraseert. [3])

Fl. Jos. schrijft: *῎Αν δ᾽ οἱ δικασταὶ μὴ νοῶσι περὶ τῶν ἐπ᾽ αὐτοῖς παρατεταγμένων ἀποφήνασθαι (συμβαίνει δὲ πολλὰ τοιαῦτα τοῖς ἀνθρώποις) ἀκέραιον ἀναπεμπέτωσαν τὴν δίκην εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν, καὶ συνελθόντες ὅ τε ἀρχιερεὺς καὶ ὁ προφήτης καὶ ἡ γερούσια τὸ δοκοῦν ἀποφαινέσθωσαν*", d. i. wanneer de (plaatselijke) rechters in hun opgedragen zaken niet weten te beslissen, dan moeten ze de zaak naar de heilige stad op nieuw verwijzen, en hoogepriester, profeet [4]) en *γερούσια* moeten beslissen. Fl. Jos. denkt hier aan geen andere rechtbank, dan waarvan ook de aangehaalde text uit Deut. spreekt, en wel: het *groote Sanhedrin*, waarvan boven de bevoegdheden zijn omschreven, waaronder ook de beslissing in hoogste instantie behoorde. 't Was dus een gerechtshof voor den geheelen staat en niet een „stedelijke senaat".

In deze beteekenis vinden we *γερούσια* ook in § 16, alwaar Fl. Jos. het oog heeft op de verzen Deut. XXI. 1—10, waarin het geval wordt besproken, hoe men te handelen heeft wan-

---

1) Ald. blz. 304.

2) Ant. IV, 8, 14.

3) XVII, 14—20.

4) Ik heb het woord „*Προφήτης*" letterlijk vertaald. Over hetgeen dit woord hier moet beteekenen, is reeds menige gissing gemaakt. Mij komt 't voor, dat we hierin den „Nasi" moeten zien. Wanneer de *γερούσια* = *οἱ πρεσβύτεροι* is (zie verder), dus in naam overeenkomen met de in den Pentateuch genoemde זִקְנֵי הָעֵדָה, dan neemt de „Nasi" de plaats in, eenmaal door den profeet Mozes ingenomen. Vgl. Mischna Schebiith, II 2.

neer op het veld een vermoorde wordt gevonden, wiens moordenaar onbekend is gebleven, een geval, dat door het *groote* Sanhedrin werd berecht. [1]) Hier en zoo ook § 2 wordt ongetwijfeld het woord „de oudsten" teruggegeven door γερούσια, zooals ook in de Macc. boeken op een aantal plaatsen οἱ πρεσβύτεροι = ἡ γερούσια voorkomt. [2])

Dat dus Fl. Jos. γερούσια gebruikt heeft in de beteekenis van *groot Sanhedrin* kan niet betwijfeld worden, dat dus niet verward mag worden met het *kleine*, door Fl. Jos. en N. T. eenvoudig συνέδριον genoemd.

Zoo wordt ook, voor zoover ik kon nagaan, in de Talm. literatuur daarvoor סַנְהֶדְרִין gebruikt, *zonder toevoeging van eenig epitheton*, terwijl daaraan, wanneer het *groote* wordt bedoeld, hetzij bij dit woord of zijn plaatsvervanger בֵּית דִּין, het bijv. nw. *groote* wordt toegevoegd, of eenige plaatsbepaling: Jerulem, of het tempelvertrek, waarin 't zijn zittingen hield.

In dèze beteekenis ontmoeten we ook γερούσια bij Fl. Jos. Ant. XII. 3, 3 en op verschillende plaatsen in de Macc. boeken en Judith [3]).

Het bezwaar, dat *Houtsma* [4]) terecht oppert tegen *Kuenen-Schürer*, hoe zij op de eerste dezer plaatsen hun meening, dat γερούσια = συνέδριον is, kunnen handhaven, waar hier *naast* γερούσια dezelfde groepen vermeld worden, die, naar hun oordeel, het συνέδριον omvat — kan tegen mijn opvatting niet aangevoerd worden, omdat ik ze *niet* voor identiek houd.

Over zijn bedenking, aldaar ook tegen de andere plaatsen gemaakt, op het standpunt van *Kuenen-Schürer*, behoef ik

---

[1]) Vgl. Mischna Sota IX. I en Tosefta Sanh. III, 4. Wanneer op de eerstgenoemde plaats en zoo ook Sanh. 1, 3 bij dit geval gesproken wordt van een aantal van 3, dan moeten we hieronder verstaan een delegatie van de 71, zoolals dit o. a. ook het geval was bij het bepalen van het aantal dagen van een maand en het aantal maanden van een jaar. Deze 3 leidden, namens het geheele collegie van 71, het voorbereidende onderzoek.

[2]) Vgl. I Macc. XII. 6 met XIV, 20.

[3]) Zie de plaatsen bij Schürer, ald. S. 241.

[4]) Ald. blz. 299.

niet uit te weiden. Naar mijn opvatting toch kon de Hoogepriester wel het presidentschap van het groote Sanhedrin waarnemen, doch behoefde, als zoodanig, geen נָשִׂיא te zijn.

Allerminst dus wordt in de Grieksche bronnen de „stedelijke raad" door *γερούσια* of *συνέδριον* uitgedrukt. Dit is de *βουλή* zooals *Schürer* zelf erkent [1]), die, zooals uit B. J. II, 14, 1, blijkt, een voornaam collegie schijnt geweest te zijn, ook met zekere rechtsmacht bekleed [2]), en niet alleen te Jeruzalem [3]), maar ook op andere plaatsen fungeerde.

Wanneer we nu resumeeren, dan komen we tot het volgende resultaat:

1°. Het groote Sanhedrin bestond uit „Schriftgeleerden". [4]) Tegenspraak met de Grieksche bronnen bestaat er *niet*.

2°. De „Nasi" was *niet* de „voorzitter" van het groote Sanhedrin.

3°. *Συνέδριον*, zonder meer, is de naam voor het *kleine* gerechtshof; *γερύσια* voor het *groote*.

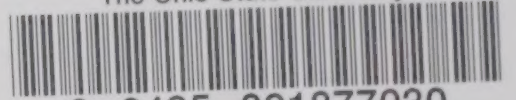
---

1) Ald. S. 246.

2) *„καὶ τοὺς ἐπὶ λῃστείᾳ δεδεμένους ὑπὸ τῆς παρ' ἑκάστοις βουλῆς ἢ τῶν προτέρων ἐπιτρόπων ἀπελύτρου τοῖς συγγενέσι".*

3) Ant. XX, 1, 2.

4) Ik beperk mij slechts om dit vast te stellen, omdat hierover de strijd loopt. Ongetwijfeld was dit ook, althans voor het grootste deel, voor het kleine Sanhedrin het geval. Dit toch had naar Joodsche wet over halszaken te beslissen.

The Ohio State University
3 2435 021877030